O losach wyposażenia nieistniejącego kościoła św. Szczepana na placu Szczepańskim

Nieistniejący dzisiaj kościół św. Szczepana znajdował się na placu Szczepańskim, w jego południowej części, usytuowany na osi wschód – zachód. Ta murowana gotycka świątynia powstała zapewne na przełomie XIII i XIV wieku i była kościołem parafialnym dla mieszkańców jego okolicy oraz Garbar, Kawiorów, Czarnej Wsi, Nowej Wsi, Krowodrzy, Łobzowa, Biskupiego, Mydlnik, Rząski i części Bronowic. Była jedną z największych krakowskich parafii. Od średniowiecza aż do XVI wieku kościół podlegał duchowieństwu świeckiemu i królewskiemu patronatowi. W 1579 roku biskup Piotr Myszkowski oddał parafię jezuitom, którzy władali nią do 1732 roku, kiedy odebrano im świątynię i przekazano Akademii Krakowskiej. W 1802 roku podzieliła los ponad 20 kościołów Krakowa, zburzonych na przełomie XVIII i XIX wieku[1].

Na temat kościoła św. Szczepana powstało wiele publikacji, które w większości traktują o jego architektonicznym wyglądzie. Przekształcenia wnętrza kościoła i opis jego wyposażenia omówił szczegółowo Michał Rożek[2], a dalsze losy wyposażenia – Agnieszka Zabielska w monografii kościoła wydanej w roku 2011[3]. Jednak z dotychczasowych badań nie wyłania się wyrazisty obraz wyposażenia wnętrza.

Pierwszy opis kościoła przekazuje wizytacja kardynała Jerzego Radziwiłła w 1599 roku. „Ma organy, troje drzwi, ołtarzy siedem. Cyborium na wielkim ołtarzu drewniane wybornej roboty (eximii operis) wyzłacane. Dwie zakrystie, kielichów 14, z których jedenaście pozłacanych, krzyżów srebrnych cztery, z tych jeden większy pozłacany. Dwie monstrancje srebrne, lichtarzy srebrnych jedna para. Cech krupników odprawia swoje nabożeństwa przy ołtarzu N.M.P.; białoskórników przy ołtarzu św. Anny; Czerwonych garbarzy przy ołtarzu św. Mikołaja; ogrodników przy ołtarzu św. Sebastiana. Wdowców (fraternitas orbatorum) przy ołtarzu jedenastu tysięcy Panien Męczenniczek. Garncarzy przy ołtarzu św. Agnieszki, które korporacje mają swoje srebra i aparata”[4]. Wcześniej, w 1579 roku, kościół św. Szczepana został przekazany Towarzystwu Jezusowemu[5]. Jezuici rozpoczęli wyposażanie i urządzanie wnętrza.

Już w 1588 roku powstał ołtarz główny, wykonany przez brata Feliksa Schippera (1554–1592), stolarza i rzeźbiarza[6]. Istniejące przy kościele Bractwo św. Urszuli i jej Towarzyszek Jedenastu Tysięcy Dziewic – Confraternitas Sanctae Ursulae Virginis et Undecim Millium Sociarum Eius – posiadało w tym kościele dwa ołtarze: św.

[1] Grabowski A.: *Historyczny opis miasta Krakowa i jego okolic*. Kraków 1822; Estreicherówna M.: *Wykaz kościołów, kaplic i klasztorów w Krakowie*. „Kalendarz Katolicki Krakowski na rok 1889”, s. 105–119; Bąkowski K.: *Kronika krakowska*. Cz. 1. od r. 1796 do 1815. Biblioteka Krakowska, nr 27. Kraków 1905; Załęski S.: *Jezuici w Polsce*. T. 4. *Dzieje 153 kolegiów i domów Jezuitów w Polsce*. Cz. 1. *Kolegia i domy założone za królów Zygmunta Augusta i Stefana Batorego 1564–1588*. Kraków 1905, s. 459–463; Rederowa D.: *Studia nad wewnętrznymi dziejami Krakowa porozbiorowego 1796–1809*. Cz. 1. *Zagadnienia urbanistyczne*. „Rocznik Krakowski” 1957–1959, t. 34, z. 2, s. 1–7, 108; Paszenda J.: *Budowle jezuickie w Polsce XVI–XVIII w. T. 3.* Kraków 2006; Goras M.: *Zaginione gotyckie kościoły Krakowa*. Kraków 2003.

[2] Rożek M.: *Nieistniejący kościół św. Szczepana w Krakowie*. „Biuletyn Historii Sztuki” 1974, t. 36, z. 3, s. 215–226; idem: *Nie istniejące kościoły Krakowa*. „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1983, t. 33, s. 95–120.

[3] Zabielska A.: *Architektura i sztuka zburzonego kościoła św. Szczepana w Krakowie*. Kraków 2011.

[4] Hoszowski K.: *O znakomitych zasługach w kraju rodziny Korycińskich*. Kraków 1862, s. 426–427.

[5] Karty ewidencyjne wyposażenia kościoła św. Szczepana przy ul. Sienkiewicza znajdują się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie (dalej cyt. WUOZ), m.in. dokument z 4 marca 1585 r. przekazujący kościół i parafię św. Szczepana w Krakowie jezuitom z pieczęcią króla Stefana Batorego, dokument z 10 czerwca 1602 r. potwierdzający nadanie kościoła i parafii św. Szczepana w Krakowie jezuitom z pieczęcią króla Zygmunta III Wazy, dokument z 3 grudnia 1605 r. potwierdzający nadanie całości kościoła św. Szczepana jezuitom z pieczęcią kardynała Bernarda Maciejowskiego.

[6] Zbudował „ołtarz wielki, przeniesiony z kościółka św. Marcina do kościoła św. Szczepana”. Cyt. za: Paszenda J.: *Budowle jezuickie*…, s. 192.

Widok Krakowa od północnego zachodu, *1618, miedzioryt; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-3801/VIII*

Szczepana i św. Urszuli[7]. Wiadomo, że jeden z nich został ufundowany w 1608 roku. Liczne bractwa działające przy kościele opiekowały się ołtarzami: św. Agnieszki – bractwo garncarzy, św. Anny – bractwo białoskórników, św. Mikołaja – bractwo czerwonych garbarzy, Najświętszej Marii Panny – bractwo Niewolników Najświętszej Marii Panny (w 1610 roku wzniesiony na nowo), św. św. Piotra i Pawła przy zakrystii w narożniku południowym – bliżej nieokreślone bractwo, św. Sebastiana – bractwo ogrodników[8]. W1614 roku wzniesiono ołtarz (nie jest znane wezwanie) z fundacji Erazma Danigiela, dziedzica Mydlnik[9].

W grudniu 1615 roku przeniesiono w inne miejsce gotycki ołtarz św. Mikołaja. Obraz do niego został zamówiony u królewskiego malarza Tomasza Dolabelli[10], a całość retabulum wyzłocił jezuita, złotnik Maciej Krajecensis (ok. 1569–1634)[11]. W 1625 roku postawiono marmurowy ołtarz św. Stanisława Kostki z fundacji Jana Mazurkiewicza, który zapisał nań znaczną sumę już w 1623 roku[12]. Umieszczono go w nawie północnej i otoczono kratą, w ten sposób tworząc rodzaj kaplicy. Jej ściany ozdabiały emblematy poświęcone świętemu. Przed połową XVII wieku zamówiono „w ramach w kaplicy – cztery obrazy naszych SS. Ignacego, Xawerego, B. Alojzego, B. Kostki do kratek na ołtarz wielki”[13]. W pracach brał udział Grzegorz Barensis (1590–po 1628), jezuicki murarz, który był zapewne twórcą kamiennych odrzwi do kaplicy św. Ignacego[14], utworzonej w 1624 roku, usytuowanej w nawie południowej blisko prezbiterium. Kaplica ta była mauzoleum rodowym Korycińskich, została wzniesiona przez trzech braci: Mikołaja, kasztelana sądeckiego, Andrzeja i Krzysztofa Korycińskich.

W tym czasie w kościele położono nową posadzkę, ustawiono nowe ławki, odnowiono zniszczone ołtarze. W 1637 roku powstał nowy ołtarz św. Stanisława, wykonany przez jezuitę, stolarza Adama Baranowskiego (ok. 1598–1653)[15].

W inwentarzu sporządzonym w 1649 roku odnotowano m.in. nowy krzyż do głównego ołtarza, relikwiarze św. Szczepana, św. Jerzego, relikwiarz na głowę św. Urszuli. Wymieniono także obrazy: z historią św. Ignacego Loyoli, św. Stanisława Kostki oraz bliżej nieokreślone szpalery[16].

Przed 1655 rokiem Mikołaj Koryciński, syn współfundatora kaplicy św. Ignacego Loyoli, postanowił przebudować kościół, a szczególnie kaplicę rodową. Miała ona przypominać kaplicę Zygmuntowską na Wawelu. Przygotowano plany, które jednak nie zostały zrealizowane. Najprawdopodobniej kaplicę tylko odnowiono, pokrywając jej ściany marmurami[17]. Czy

[7] Bruździński A.: Bractwa religijne w siedemnastowiecznym Krakowie. W: *Historia świadectwem czasów. Księdzu profesorowi Markowi Tomaszowi Zahajkiewiczowi*. Red. W. Bielak, S. Tylus. Lublin 2006, s. 103–147.

[8] Rajman J.: *Średniowieczne patrocinia krakowskie*. Kraków 2002, s. 74–75.

[9] Rożek M.: *Nieistniejący kościół…*, s. 217.

[10] *Loc. cit.*

[11] *Loc. cit.*; Poplatek J., Paszenda J.: *Słownik jezuitów artystów*. Kraków 1972, s. 141.

[12] Rożek M.: *Mecenat artystyczny mieszczaństwa krakowskiego w XVII wieku*. Biblioteka Krakowska, nr 118. Kraków 1977, s. 87.

[13] Rożek M.: *Nieistniejący kościół…*, s. 218.

[14] Poplatek J., Paszenda J.: *Słownik…*, s. 81.

[15] *Ibidem*, s. 80.

[16] Rożek M.: *Nieistniejący kościół…*, s. 102.

[17] *Ibidem*, s. 222.

Fragment panoramy Krakowa od północnego zachodu, według stanu z około połowy XVII w., *nr 14 – kolegium jezuickie, nr 15 – kościół św. Szczepana; reprod. za: Firlet E., Opaliński P.:* Cracovia 3D. Via Regia – Kraków na szlaku handlowym w XIII–XVII wieku. *Kraków 2013, s. nlb., oprac. graficzne Piotr Opaliński*

wykonał te prace Adam Negowicz, który w 1678 roku podjął się nieokreślonych prac „ad S. Stephanum"[18]?

Ambroży Grabowski pisał: „Zdaje mi się, iż ta fundacja do skutku nie doszła; ja przynajmniej, który w wieku moim młodzieńczym jeszcze byłem kilka razy w kościele św. Szczepana, nie mogę sobie przypomnieć, abym tam widział podobnie wspaniałą kaplicę, jak być miała"[19]. Kościół w tym czasie popadał w ruinę, w 1684 roku zabezpieczono sklepienie przed zawaleniem[20].

W 1687 i 1688 roku kościół zbarokizowano, a pracami kierował Jakub, magister murariorum, którego Michał Rożek identyfikuje z Jakubem Solari. Zmodyfikowano bogate plany Korycińskiego, choć dzisiaj trudno powiedzieć, w jakim zakresie. W 1692 roku ściany kościoła zostały odmalowane przez Jakuba Wilanta (Willandta), malarza jezuickiego (1658–1703), położono też nową, kamienną posadzkę. W tym samym roku prace w kościele zostały zakończone[21].

Z tej skomplikowanej historii kościoła w XVII wieku wyłania się następujący obraz wnętrza: ołtarz główny z wizerunkiem św. Szczepana i krzyżem, osiem ołtarzy bocznych, dwie kaplice: św. Ignacego Loyoli (Korycińskich) – na przedłużeniu południowej nawy, i św. Stanisława Kostki – wydzielona z nawy północnej.

W XVIII wieku w wyglądzie kościoła nie nastąpiło wiele zmian. Znany jest opis kościoła z wizytacji biskupa Kazimierza Łubieńskiego w 1711 roku. Zwrócono uwagę na nowy krucyfiks z fundacji Kazimierza Pabińskiego (1709) oraz 24-głosowe organy, odnowione kosztem Jerzego Borkorejskiego i Sebastiana Burskiego[22].

W 1732 roku kościół odebrano jezuitom i z tego roku pochodzi bardziej szczegółowy jego wnętrza. „Wielki ołtarz pod tytułem św. Szczepana najpierwszego męczennika, ma różnych świętych w różnych partykułach. Bractwo ma jeden

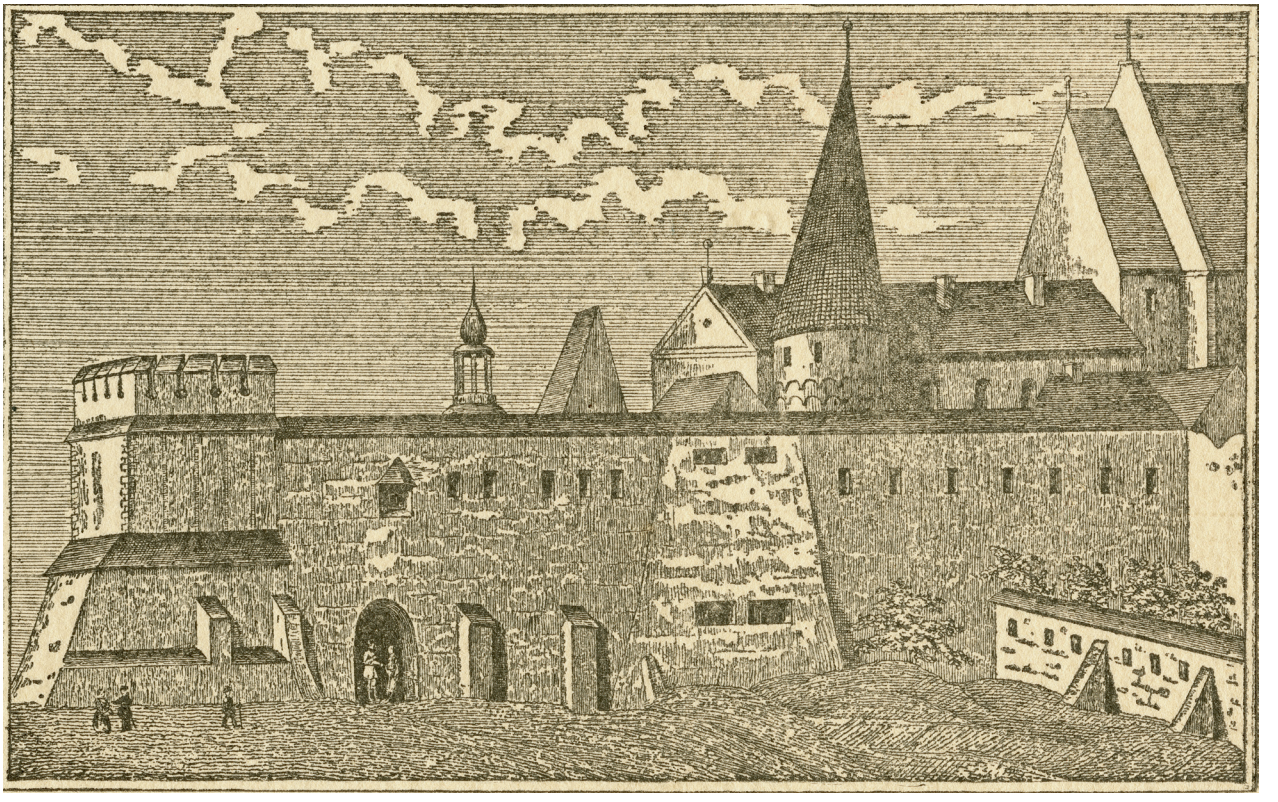
[18] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.). Malarze, rzeźbiarze, graficy* (dalej cyt. *Słownik artystów*): Negowicz Adam. Hasło oprac. M. Heydel. T. 6. Warszawa 1998, s. 34.

[19] *Wspomnienia Ambrożego Grabowskiego*. Wyd. S. Estreicher. T. 2. Biblioteka Krakowska, nr 41. Kraków1909, s. 211–212.

[20] Rożek M.: *Nieistniejący kościół*…, s. 222.

[21] Paszenda J.: *Budowle jezuickie*…, s. 219; Rożek M.: *Nieistniejący kościół*…, s. 222, być może w tym czasie kościół otrzymał nową, barokową fasadę, artykułowaną pilastrami i zwieńczoną trójkątnym przyczółkiem.

[22] Rożek M.: *Nieistniejący kościół*…, s. 222.

Widok bramy szewskiej cechu białoskórników, *Aleksander Płonczyński według grafiki Jerzego Głogowskiego, ok. 1910 r., miedzioryt, na odwrocie carte postale, wyd. nakładem Cukierni Lwowskiej Jana Michalika; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-1696/VIII*

ołtarz ś. Urszule i tej świętej znaczne partykuły relikwii, drugi ołtarz Najświętszej Maryi Panny łaskami słynącej, zaraz przy ołtarzu św. Urszule[23]. O inszych ołtarzach, jak o ołtarzu ś. Anny kongregacja garbarzy białych, o ołtarzu ś. Szczepana króla węgierskiego kongregacja albo cech Gancarzów krakowskich, o ołtarzu Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej kongregacja krupników, o ołtarzu ś. Mikołaja kongregacja garbarzy czerwonych, o ołtarzu ś. Maryi Magdaleny kongregacja ogrodników, mają staranie. Przy tym kościele od wschodu słońca jest kaplica ś. Stanisława Kostki, Societatis Jesu, patrona Królestwa Polskiego; z drugą stronę od południa kaplica świętego Ignacego fundatora Ojców, kosztem i funduszem jch mm. Pp. Korycińskich opatrzona"[24].

Wizytacja biskupa Andrzeja Załuskiego w 1748 roku dostarczyła więcej informacji o wyposażeniu kościoła. Na filarach i na ścianach były obrazy lub rzeźby 12 apostołów. W ołtarzu głównym znajdował się krucyfiks, a w zwieńczeniu obraz św. Szczepana. Do ołtarza prowadziły trzy stopnie, oddzielające ołtarz od prezbiterium. W nawach było dziewięć ołtarzy: ołtarz Najświętszej Marii Panny pozostawał pod opieką Bractwa św. Urszuli, które posiadało własny ołtarz pod wezwaniem św. Urszuli. Naprzeciw chrzcielnicy, w nawie, stał ołtarz Zdjęcia z krzyża. Przy filarach i w nawach następujące ołtarze: św. Anny cechu białych garbarzy, Niepokalanego Poczęcia NMP cechu krupników, przy ambonie św. Mikołaja cechu czerwonych garbarzy, św. Jadwigi Śląskiej, św. Magdaleny cechu ogrodników oraz św. Stefana cechu garncarzy. Podczas tej wizytacji zwracano uwagę na zły stan zachowania starego kościoła[25].

W 1758 roku kościół został przekazany Akademii Krakowskiej, a w 1788 roku z inicjatywy Komisji Edukacji Narodowej podjęto niewielkie prace remontowe. Wkrótce po trzecim rozbiorze Polski, w 1797 roku, władze austriackie wydały dekret przenoszący parafię do kościoła Karmelitów na Piasku. Opuszczony kościół św. Szczepana popadał w ruinę. 23 lipca 1801 roku spisano inwentarz sprzętów, w którym brakowało już wielu elementów, o jakich wspominają wcześniejsze inwentarze. Spis wykonano krótko przed wyburzeniem kościoła i zapewne większość wyposażenia została już sprzedana. Niewymienione są ołtarze i obrazy. Są za to złote i srebrne naczynia, inne kosztowności. Są wyroby z miedzi, cyny, mosiądzu, drewna, żelaza. Spisano dzwony, szaty liturgiczne, inne wyroby z materiału"[26]. 15 października 1801 roku odbyła się publiczna licytacja „zbywających rzeczy kościelnych"[27].

[23] Bruździński A.: Bractwa religijne…, s. 5–6. 8 grudnia 1395 r. biskup krakowski Piotr Wysz z Radoliny erygował przy kościele św. Szczepana Bractwo Jedenastu Tysięcy Dziewic – Confraternitas Undecim Millium Virginibus. Bractwo to „powstało z jałmużn pobożnych ludzi" pod wpływem niemieckich kolonistów, kupców i rzemieślników przybyłych do Krakowa. Posiadało ono w tym kościele dwa ołtarze: św. Szczepana i św. Urszuli.

[24] Pruszcz P.H.: *Klejnoty stołecznego miasta Krakowa albo kościoły, y co w nich iest widzenia godnego y znacznego*. Kraków 1745, s. 35–36.

[25] Rożek M.: *Nie istniejące*…, s. 222–223.

[26] Archiwum i Biblioteka OO. Karmelitów na Piasku, Wyciąg z inwentarza Parafii S. Szczepana w roku 1804 urzędowo sprawiony, sygn. AKKr 836/A 25.

[27] Bąkowski K.: *Kronika*…, s. 19–20.

Relikwiarz św. Szczepana, Norymberga, ok. 1530 r., fot. Tomasz Kalarus

Relikwiarz św. Urszuli, połowa XV w., fot. Tomasz Kalarus

O losach części wyposażenia nie ma żadnych informacji, ale wiele obiektów znalazło się u Karmelitów na Piasku, gdzie została przeniesiona parafia kościoła św. Szczepana. Ks. Stanisław Załęski pisał: „Relikwie święte, aparaty, obrazy przeniesiono do kościoła karmelickiego, część rozdano różnym kościołom, równie jak ławki, konfesjonały, które w bazylice na Piasku nie dały się pomieścić. Na wiosnę 1802 r. dokonano barbarzyńskiego dzieła; »rozebrano« obydwa kościoły, zburzono wspaniałe nagrobki Korycińskich, grobowce zaś, w których chowano Jezuitów i ich dobrodziejów, po wywiezieniu kości na nowy cmentarz zasypano rumowiskiem; dzwony, organy, ołtarze, marmury, cegłę i inne materiały sprzedano na licytacji”[28].

Tak Adam Chmiel opisywał to zdarzenie: „Po ostatnim nabożeństwie 11 listopada 1801 r. (…) po południu z kościoła św. Szczepana zakony wszystkie w procesji relikwie świętych

Relikwiarz św. Piotra, XVII w., fot. Tomasz Kalarus

w przytomności ludu na Piasek do ojców karmelitów są przeniesione, a kościół za dni ośm zaczną burzyć i koszary będą stawiane na miejscu św. Macieja i św. Szczepana kościołów”[29].

W ołtarzu głównym kościoła umieszczono obraz przedstawiający ukamieniowanie św. Szczepana. Potwierdza to opis ołtarza głównego, wykonany przez Józefa Mączyńskiego w 1845 roku. „Oprócz obrazu środkowego Nawiedzenia Matki Boskiej, są od przemiany w tym ołtarzu jeszcze cztery obrazy, między temi obraz S. Szczepana, roboty malarza Gutowskiego krakowianina, zmarłego około roku 1798”[30].

[28] Załęski S.: *Jezuici*…, s. 477; „Gazeta Krakowska” 1802, nr 12, z 10 lutego, s. 145; nr 13, z 14 lutego, s. 158, gdzie informacja: „W Krakowie pod wagą miejską w przechodniey kamienicy znajduje się każdego czasu do sprzedania wielki dzwon z kościoła Ś. Szczepana ważący 3888 funtów, a serce 138 funtów. Ktoby go sobie życzył nabyć, niechay się uda pod wspomnianą wagę do Pisarza Miejskiego”.

[29] Chmiel A.: *Szkice krakowskie*. Biblioteka Krakowska, nr 100. Kraków 1947. Plac Szczepański w Krakowie przed stu laty, s. 191. Chmiel powtarza za: „Kroniczka Krakowska” z 1801 r., „Kalendarz Krakowski na rok 1801”.

[30] Mączyński J.: *Pamiątka z Krakowa. Opis tego miasta i jego okolic*. Cz. 2. Kraków 1845, s. 240; Rogalski J.: *Kościół na Piasku, czyli Opis historyczny założenia i rozwoju kościoła OO. Karmelitów na Piasku w Krakowie tudzież cudowności obrazu Matki Boskiej w kaplicy tegoż kościoła pod nazwaniem „cudownej kaplicy” znajdującego się*. Kraków 1863, s. 127.

Chrzcielnica, ok. 1425 r., fot. Tomasz Kalarus

Ołtarz z obrazem św. Urszuli został umieszczony w kościele „z obrazem tej świętej w sukience metalowej na płótnie malowanym we środku, a na dole z osobliwym i ładnym obrazem Najświętszej Panny, dobrej rady nazwanej, ze sieczki szklanej (…), z kościoła świętego Szczepana przeniesionym"[31].

Przy drugim filarze kościoła stanęła „chrzcielnica metalowa żółta osobliwej roboty, z pokrywą podobnież metalową w karpią łuskę robioną i pozłacaną"[32], z napisem na czaszy biegnącym w dwóch rzędach: ANNO DOMINI MILLESIMO CCCC VICESIMO QUINTO HOC OPUS BAPTISMI CONSTRUCTUM EST PER HONORABILEM VIRUM DOMINVM STANISLAUM ROI PLEBANUM ECCLESIAE SANCTI STEPHANI< ORATE DEUM PRO EO. Pod napisem umieszczone są herby Topór, Orzeł, Pogoń, wizerunki św. Piotra i św. Jerzego oraz Oksza, znak rodowy Rejów[33]. Fundatorem był Stanisław Roy (Rey), kanonik katedry krakowskiej, a wcześniej proboszcz kościoła św. Szczepana. Została wykonana około 1425 roku, zapewne w warsztacie krakowskim, i jest prawdopodobnie jedną z trzech najstarszych w Krakowie[34].

Wśród nich były również dwa dzwony umieszczone w drugiej wieży pod prezbiterium. Niestety, nie zachowały się do naszych czasów. Nosiły imiona Jan i Szczepan. Obydwa parafialne dzwony były renesansowe, jeden z 1544 roku ozdobiony był reliefem z Matką Boską i Ukrzyżowaniem. Płaskorzeźby okolono wypukłymi plakietami kolistymi, zawierającymi ornament falisty, łodygę z listkami i gronami. Zapewne do odlania dzwonu wykorzystano starsze plakiety (z XIII lub XIV wieku). Opis inwentaryzacyjny zrobiony w związku z rekwizycją z czasów I wojny światowej podawał: „kształt dzwonu i serca niezwykły. Dzwon pękaty, serce bardzo długie. Odlew gruby i mało staranny". Inskrypcja informowała o prawdzie ewangelicznej, że Chrystus stał się człowiekiem. Podobne przesłanie posiadała inskrypcja drugiego dzwonu u Karmelitów. Był nieco młodszy, bo pochodził z 1551 roku, i miał „kapiteliki płaskie licho rysowane, jednostajne"[35].

Inwentarz z 1814 roku wymienia „naczynia święte, ubiory kapłańskie i sprzęty różne kościoła parafialnego S. Szczepana, dawniey w mieście Krakowie, teraz w Przedmieściu Piasek położonego"[36]. Wśród rzeczy srebrnych: „monstrancja srebrna wyzłacana z prostemi kamieniami i futerałem w skórkę oprawionem", puszki i kielich srebrne z patenami, oprawa relikwiarza S. Urszuli i jedenastu tysięcy dziewic". Dalej „Oprawa głowy ś. Szczepana Męczennika w perłową macicę, brzegi srebrne wyzłacane" oraz XVII-wieczny relikwiarz św. Piotra. Następnie wymienione są naczynia cynowe i mosiężne, „naczynia z kompozycji", a wśród nich m.in. chrzcielnica na postumencie z pokrywą miedzianą oraz dwa dzwony na wieży od północy umieszczone. Naczynia drewniane to kon-

[31] Rogalski J.: *Kościół na Piasku*…, s. 128; Włodarczyk W.: *Kościół Karmelitów na Piasku*. „Rocznik Krakowski 1962, t. 36, s. 137, 148. Konserwacja obrazu wraz z dublażem przeprowadzona w 1998 r. przez artystkę konserwatorkę Jolantę Brzozowską.

[32] Mączyński J.: *Pamiątka z Krakowa*…, s. 241; Rogalski J.: *Kościół na Piasku*…, s. 128, 133.

[33] Chrzcielnicę opisuje dokładnie Konstanty Hoszowski, zob. Hoszowski K.: *O znakomitych zasługach*…, s. 380. Opisują ją Maksymilian Cercha i Feliks Kopera, zob. Cercha M., Kopera F.: *Pomniki Krakowa*. T. 2. Kraków–Warszawa 1904, s. 154

[34] Bochnak A., Pagaczewski J.: *Polskie rzemiosło artystyczne wieków średnich*. Kraków 1959, s. 154; Dobrowolski T.: *Sztuka Krakowa*. Kraków 1978, s. 220. Tadeusz Dobrowolski przywołuje chrzcielnicę z kościoła Bożego Ciała w Krakowie jako przykład dzieła pochodzącego z tej samej ludwisarni; Zabielska A.: *Architektura i sztuka*…, s. 62–63.

[35] *Historia parafii na placu Szczepańskim* [online]. Parafia Świętego Szczepana w Krakowie [dostęp: 15 września 2015 r.]. Dostępny w internecie: http://swszczep.linuxpl.info/historia-parafii/; Bąkowski K.: *Kronika*…, s. 19–20. Trzeci dzwon wystawiono na aukcję, tak opisywał tę sytuację Klemens Bakowski: „W Krakowie pod wagą miejską znajduje się do sprzedania wielki dzwon z kościoła św. Szczepana w Krakowie. Ktoby sobie życzył, niech się tam do pisarza uda, a dowie się o cenie". Cyt. za: *ibidem*, s. 21.

[36] Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej cyt. ANK), Inwentarz naczyń świętych, ubiorów kapłańskich, i sprzętów różnych kościoła parafialnego S. Szczepana, dawniej w mieście Krakowie teraz w przedmieściu Piasek położonego, 1814, sygn. WM 547; Eliasz Radzikowski W.: *Kraków dawny i dzisiejszy*. Kraków 1902, s. 222.

Ukamieniowanie św. Szczepana, *XVIII w., fot. Tomasz Kalarus*

fesjonały stare i wyobrażenia Chrystusa Zmartwychwstałego. Dalszy opis dotyczył ubiorów kapłańskich w kolorach białych – kilkanaście ornatów i trzy kapy. Wśród ornatów czerwonych kapa z wyobrażeniem św. Szczepana. Dalej następują opisy ornatów zielonych i czarnych.

Do Karmelitów przeniesiono także obrazy. Inwentarz z 1814 roku mówi o „obrazach dwunastu świętych apostołów, doktorów kościoła tudzież innych świętych Pańskich w kościele i zakrystii zawieszone”[37]. Następnie „obraz średniej wielkości z wyobrażeniem św. Jana Kantego na blasze miedzianej malowany”[38].

W połowie XIX wieku dla rozwiązania problemu parafii sztucznie dołączonej do klasztoru Karmelitów planowano połączenie jej z parafią św. Anny. 17 marca 1857 roku zapadła w tej sprawie decyzja, ale ze względu na protesty parafian i władz miejskich nie weszła w życie. W1876 roku parafia św. Szczepana znajdowała się pod zarządem Karmelitów, którzy mieli kierować sprawami parafialnymi do momentu wybudowania nowego kościoła św. Szczepana, a majątek parafii miał pozostać pod zarządem miejscowego ordynariusza. W październiku 1929 roku arcybiskup Adam Stefan Sapieha przeniósł parafię św. Szczepana do kościoła św. Marka, skąd następnie przeniosła się do swojego kościoła w 1938 roku[39].

Przy ulicy Sienkiewicza w Krakowie wzniesiono nowy kościół parafialny pod wezwaniem św. Szczepana. W 1938 roku przeniesiono tu wyposażenie dotąd znajdujące się u Karmelitów. 19 czerwca 1938 roku „Czas” odnotował: „Wczoraj o zmierzchu przybył do kościoła św. Szczepana, który będzie dziś uroczyście konsekrowany ks. Metropolita Sapieha przywożąc relikwie świętych męczenników, przeznaczone dla głównego ołtarza. Przy relikwiach duchowieństwo parafialne odprawiło modły. Dziś uroczystości rozpoczną się o 8-rano”[40]. A następnego dnia odbyła się uroczysta konsekracja kościoła św. Szczepana, w trakcie której „po akcie poświęcenia w czasie którego odbyła się procesja prowadzona przez ks. Metropolitę Sapiehę, nastąpiło uroczyste złożenie relikwii św. Męczennika na Wielkim Ołtarzu”[41], umieszczonych w relikwiarzu, wykonanym prawdopodobnie w Norymberdze około 1530 roku, w formie walcowatej puszki z płaską przykrywą zwieńczoną kopułką, drewniany, pokryty płytkami z masy perłowej[42].

W nawie głównej, przy ołtarzu Matki Boskiej Pocieszenia, umieszczono gotycką chrzcielnicę z 1425 roku, fundacji Stanisława Roya (Reya)[43]. Brakującą pokrywę uzupełniono nową, wykonaną w 1965 roku według projektu Wiktora Zina.

[37] ANK, Inwentarz kościoła parafialnego świętego Szczepana na Piasku, 1814, sygn. WM 547, poz. 114.

[38] Ibidem, poz. 7. Opisany wśród „nowo przybyłych sprzętów”.

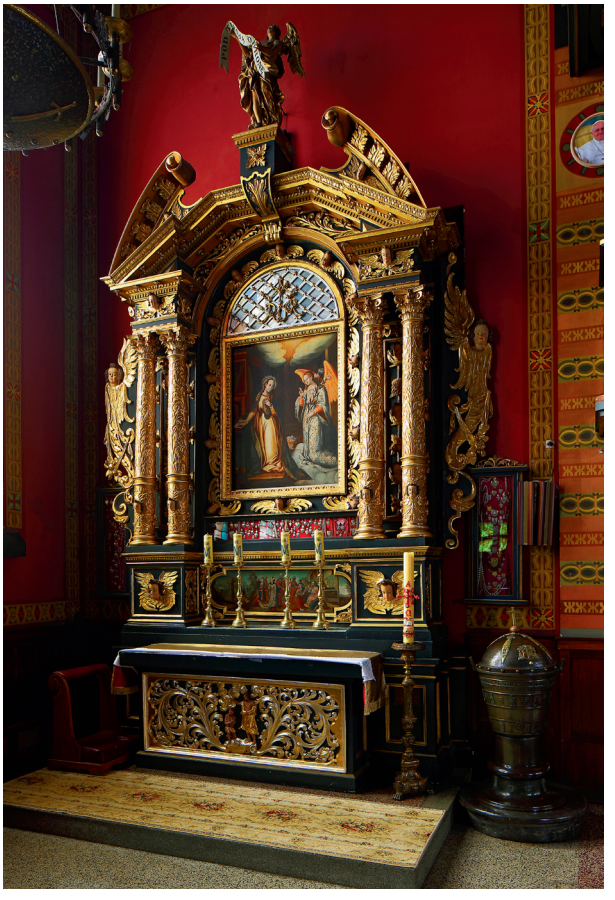
[39] Róg R.: *Parafia Nawiedzenia NMP w Krakowie „Na Piasku”. Historia klasztoru. Parafialny epizod*, 1997 [online]).krakow.karmelici.pl [dostęp: 20 października 2015 r.]. Dostępny w internecie: http://www.krakow.karmelici.pl/index.php/sanktuarium/historia?showall=&start=5.

[40] „Czas” 1938, nr 166, z 19 czerwca, s. 13.

[41] „Czas” 1938, nr 167, z 20 czerwca, s. 8. W kościele św. Szczepana znalazły się także rękopisy i dekrety królów polskich, karty ewidencyjne, zob. przyp. 5; Zabielska A.: *Architektura i sztuka*…, s. 87–88.

[42] W miejscach odsłoniętych drewno malowane na czerwono, wewnątrz relikwie osłonięte szkłem. Bochnak A., Pagaczewski J.: *Polskie rzemiosło*…, s. 241; Samek J.: *Polskie rzemiosło artystyczne. Czasy nowożytne*. Warszawa 1984, s. 9–10. Jak pisał Jan Samek: „do dzieł norymberskich, które dziś zachowały się w Krakowie, zalicza się jeszcze relikwiarz na głowę św. Szczepana przechowywany w nowym kościele pod tym wezwaniem (druga ćwierć XVI wieku). Relikwiarz św. Szczepana stanowi renesansowy odpowiednik wielobocznych puszek na relikwie przykrytych kopułami, jakie wykonywano w Krakowie i Poznaniu w XV i XVI wieku”; *Wawel 1000–2000. Wystawa jubileuszowa. Katalog*. T. 2. *Skarby Archidiecezji Krakowskiej. Muzeum Archidiecezjalne na Krakowie maj – wrzesień 2000*. Red. nauk. J.A. Nowobilski. Kraków 2000, s. 160–161; Zabielska A.: *Architektura i sztuka*…, s. 79–81.

[43] Zob. przyp. 34.

Ołtarz Matki Boskiej Pocieszenia, przełom XVI i XVII w., wykonał Baltazar Kuncz, fot. Tomasz Kalarus

Ołtarz Matki Boskiej Pocieszenia, ok. 1890 r., fot. Ignacy Krieger, w zbiorach MHK, nr inw. MHK-2271/K

W kościele znalazły się XV-wieczny relikwiarz św. Urszuli i Jedenastu Tysięcy Dziewic, pochodzący z połowy XV wieku, w kształcie sześciobocznej puszki nakrytej spłaszczoną kopułą, wykonany ze srebra ze złoceniami[44]. Pierwotnie należał do Bractwa św. Urszuli, istniejącego przy kościele św. Szczepana od XIV wieku; wzmiankowany w inwentarzu z 1798 roku[45]. XVII-wieczny relikwiarz św. Piotra w kształcie puszki na ośmiobocznej stopie, wykonany ze srebrnej, trybowanej blachy. Ponadto XVII-wieczne cyborium, monstrancja będąca być może pierwotnie relikwiarzem Świętych Apostołów (?), pochodząca z przełomu XVII i XVIII wieku, cztery XVII-wieczne kielichy, dwie pateny srebrne z XVII wieku i futerał, zapewne na monstrancję, z przełomu XVII i XVIII wieku[46], ornaty z XVIII wieku. Ponadto rękopisy i dekrety królów polskich[47].

W nawie północnej przy tęczy umieszczono ołtarz manierystyczny z obrazem Matki Boskiej Pocieszenia[48], datowany na drugą połowę XVI lub początek XVII wieku. Według tradycji, obraz wiązany jest z objęciem przez jezuitów parafii kościoła św. Szczepana i działającym tam Bractwem Niewolników Najświętszej Marii Panny[49]. Po zburzeniu kościoła obraz miał znaleźć schronienie w kościele św. Marka, a w 1938 roku został przeniesiony wraz z ołtarzem do nowo zbudowanego kościoła św. Szczepana[50]. Tę hipotezę poddaje w wątpliwość Aldona Sudacka, twierdząc, że ołtarz z obrazem był opisany w inwentarzach

[44] Bochnak A., Pagaczewski J.: *Polskie rzemiosło*…, s. 90; Pagaczewski datował zabytek na koniec pierwszej połowy XV w. i wiązał go z Jerzym z Przybysławic, złotnikiem czynnym w Krakowie w latach 1431–1483.

[45] *Wawel 1000–2000*…, s. 142; Zabielska A.: *Architektura i sztuka*…, s. 64–66.

[46] Karty ewidencyjne wyposażenia kościoła św. Szczepana przy ul. Sienkiewicza, w archiwum WUOZ w Krakowie.

[47] Karty ewidencyjne wyposażenia kościoła św. Szczepana przy ul. Sienkiewicza, w archiwum WUOZ w Krakowie.

[48] Zabielska A.: *Architektura i sztuka*…, s. 81–87. Prawdopodobnie do kościoła św. Marka, a następnie do nowego kościoła św. Szczepana został przeniesiony tylko obraz, a nie, jak sugeruje autorka, cały ołtarz.

[49] Bruździński A.: Bractwa religijne…, s. 25. Na początku XVII w. powołano Bractwo Niewolników Najświętszej Marii Panny, które oddawało cześć Matce Bożej i opiekowało się ołtarzem, wzniesionym od nowa w 1610 r., zob. Rajman J.: *Średniowieczne patrocinia*…, s. 75.

[50] Obraz konserwowany w 1898 r. – zastąpiono koszulkę drewnianą nową, miedzianą, pozłacaną i posrebrzaną, odnowiono też korony. Prace te wykonał Jan Gregorczyk, brązownik. Obraz był odnawiany jeszcze dwukrotnie: w 1963 r. przez artystę malarza Stanaszka i w 1994 r. przez artystkę konserwatorkę Krystynę Sokół-Gujdę. Przeprowadzono pełną konserwację: oczyszczenie, usunięcie werniksu, uzupełnienie ubytków zaprawy, punktowanie.

kościoła św. Marka jako Matki Boskiej Zmiłowania[51] i jest związany z kościołem św. Marka.

W 2003 roku, po wielu latach starań ze strony parafii, z klasztoru Karmelitów do kościoła św. Szczepana przeniesiono obraz *Ukamieniowanie św. Szczepana*, pochodzący z ołtarza głównego nieistniejącego kościoła św. Szczepana. Obraz w kształcie stojącego prostokąta, zamknięty półkoliście, malowany olejno na płótnie, nie jest sygnowany, na odwrocie znajduje się liczba 23, malowana białą farbą. Powstał zapewne w XVII wieku lub na przełomie wieków XVII i XVIII. W kościele na Piasku został umieszczony w ołtarzu głównym i ze względu na duże rozmiary – 5 m wysokości i 1,7 m szerokości – został od góry zawinięty, a w związku z tym uszkodzony. W 1929 roku zdjęto go z ołtarza i umieszczono w krużgankach klasztoru.

Obraz przedstawia męczeńską śmierć św. Szczepana, opisaną w Dziejach Apostolskich: „Wyrzucili go poza miasto i kamieniowali, a świadkowie złożyli swe szaty u stóp młodzieńca, zwanego Szawłem. Tak kamieniowali Szczepana, który modlił się »Panie Jezu przyjmij ducha mego«. A gdy osunął się na kolana, zawołał głośno »Panie, nie poczytaj im tego grzechu«. Po tych słowach skonał”[52]. Malarz ukazał moment, kiedy trafiony kamieniem w głowę przez oprawców św. Szczepan osuwa się na kolana i widzi otwarte Niebo. W centrum kompozycji znajduje się klęcząca postać świętego ukazanego jako młodzieniec, ubranego w dalmatykę, otoczonego kamieniującymi go oprawcami. U dołu obrazu, w prawym dolnym rogu, przedstawiony jest Szaweł w pozycji półleżącej, przyglądający się zdarzeniu. Scena rozgrywa się na tle Jerozolimy, poza jej murami.

Obraz *Ukamieniowanie św. Szczepana* z pewnością należy do wybitnych dzieł polskiego baroku. Jednak informacji na ten temat trudno szukać w literaturze fachowej. W *Klejnotach* Piotra Hiacynta Pruszcza wymieniony jest „wielki ołtarz pod tytułem świętego Szczepana najpierwszego męczennika ma różnych świętych relikwie w różnych partykułach”[53].

Obraz przypisywany jest Wojciechowi Gutowskiemu (1753–1812), malarzowi cechowemu pracującemu w Krakowie, autorowi m.in. obrazów i polichromii w kościołach Paulinów na Skałce oraz Bożego Ciała na Kazimierzu[54].

Agnieszka Zabielska stawia hipotezę, że jego autorem jest Tomasz Dolabella, u którego zamówiono w 1615 roku obraz do ołtarza w kościele św. Szczepana. Malarz ten pracował dla jezuitów, m.in. wykonał obrazy do jezuickiego kościoła św. Barbary w Krakowie[55]. Z pewnością hipotezy te wymagają dalszych badań.

Matka Boska Pocieszenia, XVI lub początek XVII w., tempera, deska, fot. Tomasz Kalarus

Zabielska podaje, że *Ukamieniowanie św. Szczepana* malowane jest na podstawie XVI-wiecznego fresku Nicolò Circignaniego oraz według miedziorytu Giovanniego-Battisty de Cavalieriego z 1585 roku, zamieszczonego w zbiorze rycin *Ecclesiae militantis triumphi. Sive Deo amabilium…*[56]. W październiku 2003 roku obraz poddano konserwacji [57], a w 2009 roku w nowej ramie został umieszczony w prezbiterium na ścianie zachodniej[58].

W kościele św. Szczepana znajduje się jeszcze jeden obraz przedstawiający ukamieniowanie św. Szczepana, zapewne XVII-wieczny. Umieszczony jest w ołtarzu bocz-

[51] Sudacka A.: Kościół św. Marka w Krakowie. Wyposażenie – przemiany historyczne. W: *Studia z dziejów kościoła św. Marka*. Red. Z. Kliś. Kraków 2001, s. 194–195.

[52] *Biblia Nowego Testamentu. Dzieje Apostolskie.* Poznań 2007, s. 1435. Dz 6, 58–60.

[53] Pruszcz P.H.: *Klejnoty stołecznego miasta…*, s. 35.

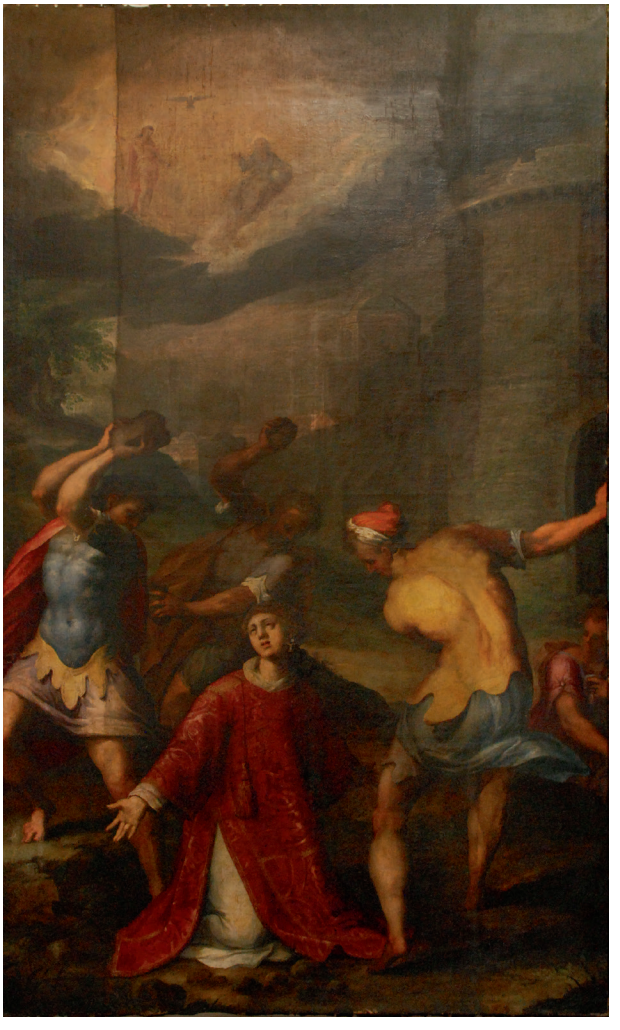
[54] Mączyński J.: *Pamiątka z Krakowa…*, s. 240; *Słownik artystów*: Gutowski Wojciech. Hasło oprac. A. Ryszkiewicz. T. 2. Wrocław 1975, s. 525–526; Włodarczyk W.: *Kościół Karmelitów…*, s. 137.

[55] Tomkiewicz W.: *Dolabella*. Warszawa 1959, s. 21–22; *Słownik artystów*: Dolabella Tomasz. Hasło oprac. W. Tomkiewicz. T. 2, s. 72–77.

[56] Zabielska A.: *Architektura i sztuka…*, s. 91–94.

[57] Wcześniej, w latach sześćdziesiątych XX w., obraz był konserwowany przez Józefa Sulmę. „Program prac konserwatorskich dot. obrazu *Ukamieniowanie św. Szczepana*, XVII w., z kościoła św. Szczepana”. Oprac. Maria Sokół-Augustyńska, Wyk. Krystyna Sokół-Gujda, Jakub Gujda, Maria Sokół-Augustyńska. Kraków 2003, mps w archiwum WUOZ w Krakowie. Obraz oczyszczono, uzupełniono ubytki, zdublowano. Wykonano nowa ramę według XVIII-wiecznego wzoru. Prace zakończono w październiku 2003 r.

[58] *Historia parafii…* Obraz po renowacji poświęcił biskup Jan Zając, przed laty proboszcz parafii, a obecnie kustosz Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie Łagiewnikach. Obraz został poświęcony podczas uroczystości odpustowych 26 grudnia 2009 r.

Ukamieniowanie św. Szczepana*, XVII w. (?), olej, płótno, fot. Maria Sokół-Augustyńska*

nym na zasuwie, o wymiarach 128,5 na 214 cm, niesygnowany. I tu pierwowzorem była grafika Cavalierego przedstawiająca męczeńską śmierć świętego. Obraz malowany jest olejno na płótnie jedwabnym, co wskazuje, że może być starszy od płótna wiszącego na ścianie zachodniej. Być może jest tożsamy z obrazem, o którym wiadomo z kodycyla do testamentu Stefana Korycińskiego: „Ołtarz wielki, żeby był jak najpiękniejszy, poważną proporcją, kapitele i osoby złociste, a słupy i inne sztuki na kształt porfiru i innych kamieni. Obraz, żeby był wielki, poważny, krucyfiks jak na zamku, a na wierzchu mniejszy obraz, na którym św. Szczepana kamieniowanie”[59]. Ze względu na zły stan zachowania w ostatnim czasie został przekazany do konserwacji. Jak wykazały wstępne wyniki badań, obraz był konserwowany i dublowany. Nie widać także większych przemalowań. Mógł być odnawiany w latach trzydziestych XX wieku lub jeszcze wcześniej, w XIX wieku[60].

W klasztorze Karmelitów pozostała późnobarokowa, purpurowa kapa z kapturem, na którym przedstawiona została scena kamieniowania św. Szczepana, wykonana pod koniec XVI lub na początku XVII wieku. Według tradycji, do jej wykonania wykorzystano królewski płaszcz Sobieskiego, zaś kaptur ze sceną męczeństwa świętego dodano po zaborach[61]. Przypuszcza się, że kapa pierwotnie znajdowała się w kościele św. Szczepana, a do kościoła miał ją podarować Jan Wawrzyniec Wodzicki, zasłużony podczas wyprawy wiedeńskiej. Był także dobroczyńcą kościoła, przeznaczając spore finanse na jej renowację w latach 1687–1688[62]. Według Andrzeja Nazara, kapy nie odnotowują XVII-wieczne inwentarze kościelne[63]. Pewnym poparciem tej tezy może być zapis znajdujący się w aktach archiwum klasztoru na Piasku: „Kapa koloru czerwonego pod pozycją pierwszą w klasztornym inwentarzu z 1798 urzędowo sporządzonym jest zamieszczona, na której szczycie było wyobrażenie S. Eliasza. Takowe odrzucone zostało. W miejsce tego S. Szczepana przypięte i do inwentarza z roku 1815 wpisane jakoby nowo sprawione. Jest oczywisty fałsz gdyż dowodzą dalmatyki i ornat tej samej materii i haftem jako jeden garnitur układające i są w pomieszczeniu klasztornym”[64].

Jak wcześniej wspomniałam, część wyposażenia dawnego kościoła św. Szczepana została sprzedana podczas licytacji w 1801 roku. W ten sposób do kościoła św. Katarzyny w Oleśnie koło Dąbrowy Tarnowskiej trafiły rokokowy ołtarz z drugiej połowy XVIII wieku z rzeźbami św. św. Macieja i Jakuba oraz XVII-wieczne ławy kolatorskie z malowanymi na zapleckach scenami z życia św. Norberta herbu Ślepowron i rzeźbami świętych[65]. Trzy ołtarze rokokowe znajdują się w kościele parafialnym św. Mikołaja w Rzeszowie Przybyszówce[66].

W Więcławicach znajduje się *Tryptyk św. Mikołaja*[67], dzieło Jana Wielkiego. Ołtarz trafił tam już w najprawdopodobniej w XVII wieku. Składa się z dziewięciu kwa-

[59] Hoszowski K.: *O znakomitych zasługach*…, s. 394.

[60] Obraz w konserwacji wykonywanej przez Marię Sokół-Augustyńską.

[61] Rożek M.: *Nie istniejące kościoły*…, s. 105; Nowak J.T., Turdza W.: *Skarby krakowskich klasztorów. Zbiory OO. Karmelitów Trzewiczkowych*. Kraków 2000, s. 74; *Wojna i pokój. Skarby sztuki tureckiej ze zbiorów polskich od XV do XIX wieku. Wystawa zorganizowana przez Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 25 lutego – 3 maja 2000 roku*. Warszawa 2000, s. 118; Zabielska A.: *Architektura i sztuka*…, s. 101–102.

[62] Nazar A.: *Kapa z klasztoru OO. Karmelitów Trzewiczkowych w Krakowie*. „Spotkania z Zabytkami” 2013, nr 1–2, s. 54–55.

[63] *Ibidem*, s. 55.

[64] Archiwum i Biblioteka OO. Karmelitów na Piasku, Parafia św. Szczepana, sygn. Akt AKKr 836/A 25, dokument z 6 maja 1841 r.; ANK, Inwentarz kościoła parafialnego świętego Szczepana na Piasku, 1814, sygn. WM 547, poz. 178. Kapę odnotowują dwa inwentarze klasztoru Karmelitów na Piasku: Inwentarz kościoła i klasztoru Zgromadzenia XX. Karmelitów Trzewiczkowych w Krakowie, 21 czerwca 1869, sygn. AKKr 698/648, s. 101 oraz inwentarz sporządzony w 1879 r., sygn. akt AKKr 649/a/684, s. 1.

[65] *Katalog zabytków sztuki w Polsce*. T. 1. *Województwo krakowskie*. Z. 5. *Powiat dąbrowski*. Red. J. Szablowski. Warszawa 1953; Zabielska A.: *Architektura i sztuka*…, s. 105–110.

[66] Zabielska A.: *Architektura i sztuka*…, s. 110.

[67] Małkiewiczówna H.: Tryptyk z Więcławic. W: *Wawel 1000–2000*…, s. 48–50; Zabielska A.: *Architektura i sztuka*…, s. 55–61.

Kapa z kapturem ze sceną ukamieniowania św. Szczepana, XVII i XIX w.; reprod. za: Wojna i pokój. Skarby sztuki tureckiej ze zbiorów polskich od XV do XIX wieku. Wystawa zorganizowana przez Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 25 lutego – 3 maja 2000 roku. *Warszawa 2000, s. 118, nr 20*

Ornat cechu krupników, ok. 1480–1485; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-37/I, fot. Tomasz Kalarus

ter przedstawiających 19 świętych, w kwaterze środkowej tronujący święty biskup w szatach pontyfikalnych, uznawany za św. Mikołaja[68]. Według Jerzego Gadomskiego, powstał w latach 1470–1480, bliżej roku 1480[69]. W jezuickim kościele św. Szczepana był od 1585 roku jako nastawa ołtarza bocznego należącego do bractwa czerwonych garbarzy. Odnotowany w kartach wizytacji kardynała Jerzego Radziwiłła. W 1615 roku został przeniesiony w inne miejsce, prawdopodobnie do Więcławic[70]. Przekazano go do prowincjonalnego kościoła już w XVII wieku, kiedy jezuici modernizowali kościół św. Szczepana i którzy do roku 1773 byli dziedzicami i pro-

Epitafium Grzegorza Nożownika*, 1532; w zbiorach MNK, nr inw. ND-1535, fot. Irena Palca*

boszczami parafii kościoła św. Jakuba w Więcławicach. Modernizacje kościołów podejmowane w XVI, XVII i XVIII wieku sprawiały, że wiele starszych, wysłużonych obiektów zmieniało funkcję i miejsce przechowywania. Ołtarze, rzeźby, obrazy przenoszono do biedniejszych parafii, gdzie niejednokrotnie ulegały przekształceniom. Tak było też w przypadku *Tryptyku św. Mikołaja*, o czym pisze Paweł Pencakowski[71], ale może to dotyczyć także innych elementów gotyckiego wyposażenia kościoła, o istnieniu których dziś nie wiemy.

W Muzeum Historycznym Miasta Krakowa znajduje się gotycki ornat z haftem z motywem Ukrzyżowania z drzewem Jessego z około 1480–1485, podarowany w 1906 roku

[68] Przeciwne zdanie prezentuje Paweł Pencakowski, który uważa, że przedstawiony jest św. Wojciech. Pencakowski P.: Recepcja *dzieł dawnej sztuki i pamiątek przeszłości w diecezji krakowskiej w epoce kontrreformacji*. Studia i Materiały Wydziału Konserwacji i Restauracji dzieł sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, t. 18. Kraków 2009, s. 189; Węcławowicz T.: Święty Mikołaj czy św. Wojciech? Uwagi ikonograficzne o tryptyku z Więcławie. W: *Artifex doctus. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Gadomskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. T. 1. Red. nauk. W. Bałus, W. Walanus, M. Walczak. Kraków 2007.

[69] Gadomski J.: *Jan Wielki, krakowski malarz z drugiej połowy XV wieku*. Kraków 2005, s. 98.

[70] *Wawel 1000–2000*…, s. 49.

[71] Pencakowski P.: Recepcja *dzieł*…, s. 189.

Tryptyk św. Mikołaja *w kościele w Więcławicach, ok. 1470–1480; fot. w archiwum WUOZ w Krakowie*

przez cech krupników[72], niewymieniany dotąd w literaturze w związku z dawnym wyposażeniem kościoła św. Szczepana. Według dotychczasowego stanu badań, został ufundowany do ołtarza tego cechu pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w nawie nieistniejącego już kościoła.

Z kościoła św. Szczepana pochodzi *Epitafium Grzegorza Nożownika*, datowane na 1532 rok, przechowywane w Muzeum Narodowym w Krakowie[73], które jest przykładem wczesnorenesansowych epitafiów krakowskich, pozostających pod wpływem malarstwa i grafiki niemieckiej. Na tle surowego pejzażu górskiego zostali przedstawieni Chrystus Bolesny oraz Matka Boska i św. Szczepan w stroju diakona. U dołu dwie mniejsze postaci dramatu, klęczące przy ofierze, Grzegorzu, wytwórcy noży. Inskrypcja w dolnej części obrazu mówi, że pogrzebany jest tu stateczny Grzegorz, nożownik, zabity na ulicy Szczepańskiej. Na górnej listwie ramy znajduje się druga tablica inskrypcyjna, którą wypełnia prośba fundatorów, by Bóg nie osądzał ich wedle nikczemności ich czynu, lecz zmiłował się nad nimi wedle swego niezmierzonego miłosierdzia (na wzór Psalmu 103, 10). Dalej następuje data dzienna – 3 czerwca 1532[74].

Jan Kanty Wojnarowski, Widok Bramy Szewskiej*, ok. 1840 r., akwarela; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-1068/VIII*

Z przytoczonych archiwaliów i materiałów ikonograficznych nie wyłania się jednoznaczny obraz wyglądu wnętrza kościoła św. Szczepana oraz dalszych losów wyposażenia. Istniejący przekaz ikonograficzny dotyczy zewnętrznego

[72] Chmiel A.: „Inwentarz Muzeum w AAD", karta katalogu naukowego Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, nr inw. M 297; Buczek A.: *Ornat krakowskiego cechu krupników ze zbiorów Muzeum Historycznego m. Krakowa*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznym Miasta Krakowa" 1979, z. 6, s. 21–25; *Kraków – europejskie miasto prawa magdeburskiego 1257–1791. Katalog wystawy*. Red. nauk. G. Lichończak-Nurek. Kraków 2007, s. 550. Wystawa w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, pałac pod Krzysztofory, 5 czerwca – 19 listopada 2007 r. Kurator Grażyna Lichończak-Nurek.

[73] Zabielska A.: *Architektura i sztuka*…, s. 69–73.

[74] *Przewodnik po Muzeum Narodowem w Krakowie*. Kraków 1914, s. 65, nr kat. 1632, jest to depozyt klasztoru Dominikanów w Krakowie; Dobrowolski T.: *Sztuka Krakowa*…, s. 272.

Zygmunt Wierciak, Brama Szewska*, 1937, akwarela; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-2205/VIII*

wyglądu kościoła. Znajdujemy go na planach i widokach Krakowa[75], jeden z ciekawszych to panoramiczny widok Krakowa od strony Błoń z planu Kołłątajowskiego z 1785 roku. Z lat 1803–1809 pochodzą akwarele Jerzego Głogowskiego (1777–1838), zachowane są też przekroje wnętrza kościoła z 1655 roku oraz rzut kościoła z tego samego roku, zamieszczone w artykule Michała Rożka[76]. Domniemany wygląd fasady barokowej kościoła znamy z akwarel Głogowskiego i dużo późniejszego witraża Józefa Januszewskiego z akwareli Głogowskiego, wykonanego w 1938 roku dla kościoła św. Szczepana przy ulicy Sienkiewicza[77]. Michał i Maksymilian Cerchowie zamieścili w *Pomnikach Krakowa* rysunki fragmentów gotyckiego nagrobka z kościoła[78].

W zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa znajduje się akwarela Jana Kantego Wojnarowskiego z około 1840 roku przedstawiająca Bramę Szewską widzianą od strony klasztoru Kapucynów, z widocznymi w głębi szczytami dachów kościołów: Reformatów, św. Marka i św. Szczepana[79]. Kolejnym przekazem jest *Brama Szewska* autorstwa Zygmunta Wierciaka, wzorowana na grafice Jerzego Głogowskiego[80]. Jego rekonstrukcja malarska odcinka murów obronnych pokazuje górne partie kościoła św. Szczepana z barokową fasadą, artykułowaną pilastrami i zwieńczoną trójkątnym przyczółkiem[81].

W podsumowaniu można stwierdzić, że z przeprowadzonych do tej pory badań o wyposażeniu nieistniejącego kościoła św. Szczepana wiemy dzisiaj znacznie więcej. W kościele św. Szczepana przy ulicy Sienkiewicza w Krakowie znajdują się dwa barokowe obrazy przedstawiające ukamieniowanie św. Szczepana, gotycka chrzcielnica, relikwiarze św. Szczepana, św. Urszuli i św. Piotra, obraz Matki Boskiej Pocieszenia, XVII-wieczne cyborium, monstrancja, będąca być może pierwotnie relikwiarzem Świętych Apostołów, z przełomu XVII i XVIII wieku, cztery XVII-wieczne kielichy, dwie pateny srebrne z XVII wieku i futerał, zapewne na monstrancję, z przełomu XVII i XVIII wieku, ornaty z XVIII wieku. W Muzeum Narodowym w Krakowie przechowywane jest *Epitafium Grzegorza Nożownika*, a w Muzeum Historycznym

[75] Tomkowicz S.: *Kołłątajowski plan Krakowa z r. 1785*. „Rocznik Krakowski" 1907, t. 9, s. 154.

[76] ANK, Inwentarz kościoła parafialnego świętego Szczepana na Piasku, 1814, sygn. WM 547.

[77] Czapczyńska-Kleszczyńska D., Szybisty T.: *Korpus witraży z lat 1800–1945 w kościołach rzymskokatolickich metropolii krakowskiej i przemyskiej.* T. 1. *Archidiecezja krakowska, dekanaty krakowskie.* Kraków 2014.

[78] Cercha M., Kopera F.: *Pomniki…*, s. 228. Autorzy wymieniają też gotycką chrzcielnicę, dziś znajdującą się w kościele św. Szczepana przy ul. Sienkiewicza, i chorągiew Wojciecha Kochańskiego z 1620 r. (obecnie miejsce przechowywania nieznane).

[79] Jan Kanty Wojnarowski, *Widok Bramy Szewskiej*, ok. 1840 r., akwarela, nr inw. MHK-1068/VIII.

[80] Zygmunt Wierciak, *Brama Szewska*, akwarela, 1937, nr inw. MHK-2205/VIII.

[81] Zygmunt Wierciak, *Baszta Garncarzy według stanu z przełomu XVIII i XIX wieku*, 1949, gwasz, płótno, nr inw. MHK-3152/III.

Miasta Krakowa gotycki ornat cechu krupników. W kościele św. Jakuba w Więcławicach znajduje się gotycki *Tryptyk św. Mikołaja*, w kościele św. Katarzyny w Oleśnie koło Dąbrowy Tarnowskiej rokokowy ołtarz oraz XVII-wieczne ławy kolatorskie. W kościele św. Mikołaja w Rzeszowie Przybyszówce – trzy ołtarze rokokowe. To jednak tylko niewielka część bogatego wyposażenia nieistniejącego kościoła św. Szczepana, który był jedną z najbogatszych parafii Krakowa. Pozostałe sprzedano podczas licytacji i ślad po nich zaginął. Akcja burzenia kościołów na przełomie XVIII i XIX wieku pozbawiła Kraków wielu cennych zabytków o wysokiej wartości artystycznej, a te, które ocalały, są dzisiaj tego świadectwem.

The Lot of the Furnishings of Former St Stephen's Church at Szczepański Square

St Stephen's Church, which is not there anymore, was built on an east–west axis on the south side of Szczepański Square. Made of stone and brick, the Gothic church must have been erected at the turn of the thirteenth and fourteenth centuries as a parish church for the local residents. In 1802, it shared the lot of more than 20 churches in Kraków that were knocked down in the late eighteenth and the early nineteenth century.

Nothing is known of the whereabouts of some of its furnishings; however, many items were removed to the Carmelite Church at the Piasek neighbourhood along with the parish originally assigned to St Stephen's Church.

In October 1929, Cardinal Stefan Sapieha transferred St Stephen's Parish to St Mark's Church, and in 1938 the parish was relocated from there to a newly built church dedicated to Saint Stephen, situated on Sienkiewicza Street in Kraków. It was also in 1938 that the furnishings of the original church kept at the Carmelite Church were transferred to the new location, including the painting from the high altar, *The Stoning of Saint Stephen*, as well as the baptismal font, reliquaries, chalices, and chasubles. Some of the original church accessories are kept at Kraków's museums as well as at churches in Więcławice, Oleśno near Dąbrowa Tarnowska, and Przybyszówka, a district of Rzeszów. However, these items are only part of the sumptuous furnishings of former St Stephen's Church, which was one of the wealthiest parishes in Kraków in its time. The remaining pieces of church equipment were sold at an auction and, consequently, lost without a trace. The demolition of churches in the city in the late eighteenth and the early nineteenth century deprived Kraków of several valuable historic objects of high artistic quality, as evidenced by those others that have survived.